

Waarom vrouwen minder werken dan mannen
(en dat ook jouw probleem is)

Liesbeth Staats is journalist en programmamaker. Ze werkte onder meer bij het *NOS Jeugdjournaal* en *EenVandaag* en was een van de vaste gezichten van het actualiteitenprogramma *Brandpunt* (KRO-NCRV). Daarnaast maakte ze verschillende documentaireseries, waaronder *De baby-industrie* (2018) en *Waarom werken vrouwen niet?* (2020). Nu is ze een van de presentatoren bij BNR Nieuwsradio en *De Ochtend van 4* op NPO Radio 4. Met *Waarom vrouwen minder werken dan mannen (en dat ook jouw probleem is)* debuteert Staats als schrijver.

Liesbeth
Staats
Waarom
vrouwen
minder
werken
dan
mannen

**(en dat ook jouw
probleem is)**

2021

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2021 Liesbeth Staats
Omslagontwerp bij Barbara
Foto auteur Keke Keukelaar
Vormgeving binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk
Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort
ISBN 978 94 031 5311 7
NUR 320

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

Inleiding	7
Brandpunt	13
Onzichtbaar	19
De Nederlandse situatie	24
Zorgen is voor vrouwen	35
Intermezzo: COVID-19	46
Dubbele standaard	52
De levenslange kloof	59
Maar hoe komt het?	72
Zum kotzen	78
Word geen man	83
Don't follow the leader	91
De moedercultus	102
Economische zelfstandigheid	111
Mannen, wees een bondgenoot	132
Nu weet je het	146
Dankwoord	154
Noten	155

Inleiding

Er zijn twee dingen die je over mij moet weten:

I.

Ik ben geboren met een esprit de l'escalier. Dat betekent dat ik in discussies altijd precies weet wat ik moet zeggen en de spijker vaak op z'n kop sla, maar dan pas als ik al op de gang sta, of op de trap. Ik krijg mijn beste inzichten op het moment dat de discussie nét voorbij is, of mijn gesprekspartner zojuist uit beeld is verdwenen. Esprit de l'escalier slaat helaas altijd toe als er gesprekken gevoerd worden die ertoe doen, of in situaties die heel erg belangrijk zijn – die vragen om een stap naar voren te doen, je nek uit te steken en je mening te geven. Dat doe ik ook, maar dan dus pas op de trap.

Het is een merkwaardig fenomeen. Want ik ben niet introvert, verlegen of onhandig met taal. En in praktische situaties gebeurt zelfs vaak het tegendeel. Zo vang ik vazen die van planken afvallen, vis ik regelmatig on-

der water geraakte kleuters uit zwembaden en rijd ik vaders naar het ziekenhuis net voor een hartaanval toeslaat. Maar goed. Als je niet zegt wat je wil zeggen op het juiste moment, draag je desalniettemin een ketting van gemiste kansen met je mee, zou je kunnen zeggen. Collega's die hun punt maken in het heetst van een vergadering of op het juiste moment opkomen voor de rechten van een kleine of grote groep: ik benijd ze. Want hoewel er aan de vergadertafel (naar mijn idee) dan geen rake opmerking uit mijn mond rolt, voel ik haarfijn aan als er dingen niet kloppen of oneerlijk of zelfs schadelijk zijn. Met mijn kompas is niets mis. Is dat om moedeloos van te worden? Gelukkig niet! Primair reageren is zeker geen zegen in alle situaties. En inmiddels weet ik dat de scène waarin ik iets treffends had willen zeggen wel voorbij kan zijn, maar dat de opgedane inzichten niet bederven. Die stapelen zich op. En als je ze maar lang genoeg laat sudderen werpen ze een fel licht op onze dagelijkse strijd met de dingen en met elkaar.

II.

Een paar jaar terug deed ik mee aan het spelprogramma *Wie is de Mol?* Onderdeel van dat spel is een lange vragenlijst over feiten (*Hoe heet je moeder?*) kenmerken (*Heb je een litteken?*) en eigenschappen die kandidaten van tevoren invullen. Lang verhaal kort: op enig moment in het spel moet je elkaar zo goed kennen dat je weet wie van je negen concurrenten als kind een hond had die Boris heette. Gevraagd naar mijn beste eigen-

schap op die lijst vulde ik enthousiast in: *flexibiliteit!*, *aanpassingsvermogen!* Ik was er trots op. Bij teleurstellingen in het algemeen kan ik in een split second overschakelen op plan B, en ondanks eindeloos verbouwende burens kan ik me thuis toch concentreren. In de televisiejournalistiek is zo'n eigenschap goud waard, want draaidagen lopen standaard anders dan gepland. Interviewkandidaten zeggen graag op het laatste moment af, het regent hard als je grote groepen mensen op terrassen moet filmen, en als je het talent hebt te kunnen slapen in het hoekje van een vliegtuigstoel tijdens een acht uur durende vlucht omdat voor slapen op de bestemming geen tijd is, dan geldt dat als winst. Die eigenschap heeft me dus veel gebracht in mijn werk. (En met weinig slaap toe kunnen, dat ook.)

Maar waar ik al die jaren aan voorbijrende is dat aanpassingsvermogen ook een reflex kan worden die je blik vertroebelt. Aanpassen wordt dan ook: je automatisch voegen naar de heersende norm. Terwijl ik m'n werk deed, vroeg ik me niet af in wat voor omgeving ik dat werk deed. En of de heersende norm eigenlijk wel de norm was waarin ik het best tot mijn recht kwam en dus het beste werk kon leveren, en of ik wel onderdeel van die norm wilde zijn.

Nu ken je twee van mijn eigenschappen. Dat is handig, want nu kun je je misschien voorstellen wat er gebeurt als een vrouw als ik gaat werken in een omgeving die nogal mannelijk is. In mijn geval: de actualiteitenprogramma's waar ik mijn werkende leven tot nu toe doorgebracht heb. Ik werkte hard, probeerde

relevante verhalen te maken en goede ideeën te leveren. En ik heb er vóór alles een geweldige tijd gehad. De camera bracht ons op alle continenten, en we zaten bij de mensen aan de keukentafel die op dat moment het nieuws of de geschiedenis aan den lijve ondervonden. Een jongensboek, toch? Maar precies daar, in die uitdrukking schuilt het probleem. Ik kon dat toen nog niet beschrijven. Het inzicht ontbrak me en ik had er de taal niet voor.

In haar inmiddels wereldberoemde pamflet *We moeten allemaal feminist zijn* deelt de Nigeriaanse schrijfster Chimamanda Ngozi Adichie een sleutelherinnering uit haar jeugd. Op school vertelt haar lerares de leerlingen dat ze een toets moeten maken. Degene met het beste resultaat mag dat jaar de *klassenassistent* zijn. Dat is een felbegeerd baantje onder negenjarigen, het brengt verantwoordelijkheid en status met zich mee. De kleine Chimamanda behaalt de hoogste score van de klas. Maar de titel van klassenassistent gaat aan haar voorbij, die gaat naar de beste jongen van de klas. Simpel, legt de lerares uit; meisjes kunnen geen klassenassistent worden. Ngozi Adichie is het voorval nooit vergeten, schrijft ze. Vanaf dat moment strijdt ze tegen de ongelijke kansen voor meisjes en jongens.¹ Zo'n direct, zichtbaar geval van discriminatie of oneerlijke behandeling heb ik nooit meegemaakt. De ongelijke kansen, dubbele standaarden en een achterhaalde norm toonden zich aan mij op een veel subtieler manier.

Want zoals een jongensboek over jongens gaat, wordt de televisiejournalistiek doorgaans uitgeserveerd op

een bedje van mannelijkheid. De journalist, de verslaggever, de presentator: de standaard was mannelijk zonder dat ik het zag, en zonder dat het uitgesproken werd of laat staan ergens na te lezen was. Ik zal daar later verder op ingaan. Mijn punt is nu dat ik dus jaren probeerde te voldoen aan een standaard die ik simpelweg nooit zou kunnen halen. Per definitie een mission impossible, want ik ben een vrouw en wil geen man zijn. Ik stelde mezelf dus een onmogelijke opdracht en die onmogelijke opdracht werd ook, onuitgesproken, aan me gesteld.

Inmiddels weet ik dat waar ik hier ‘televisiejournalistiek’ schrijf, je talloze andere soorten WERK kunt invullen. Betaald werk begon (voor het overgrote deel) als activiteit voor mannen in onze samenleving, en dat is eeuwen later nog steeds de standaard. Dat betekent dat vrouwen de werkvloer op komen wandelen met een achterstand. In de komende hoofdstukken zul je lezen dat die achterstand een nadelige invloed heeft op iedereen in het bedrijf, de winkel, het kantoor of de organisatie. Niet alleen op vrouwen.

In 2020 maakten we over het thema vrouwen en werk de documentaireserie *Waarom werken vrouwen niet?*² Nooit eerder heb ik iets gemaakt waar zoveel reacties op kwamen. Honderden kijkers reageerden, er verschenen opiniestukken en ingezonden brieven in de kranten, en we voerden debatten op radio en tv. Het vraagstuk bleek voor vrouwen én mannen een dagelijks onderwerp te zijn. Ik kreeg daardoor de behoefte om me nog langer in het onderwerp te verdiepen en

ook over mijn eigen ervaringen langer na te denken. Dit boek is daar een verslag van. Het laat je zien welke achterstanden en oneerlijkheden achter bureaublokken, koffieautomaten en MT-sessies schuilgaan, en hoe je als vrouw én man die achterstanden tot minimaal een gelijkspel kunt omvormen. Voor mij geldt dat ik écht beter in mijn werk werd met de inzichten die ik nu heb. Dat gun ik iedereen. En dat gun ik ook ieder groot bedrijf of klein clubhuis waar mannen en vrouwen zich verzamelen om zo'n acht uur per dag in elkaars gezelschap door te brengen in ruil voor geld, en min of meer vrijwillig. Ik ben ervan overtuigd dat dit boek iedereen kan helpen die graag op een plek werkt waar het er eerlijk aan toegaat, en waar de wedstrijd gespeeld wordt met gelijke regels voor iedereen.

Omdat ik dit boek schrijf vanuit mijn eigen ervaring als vrouw, houd ik dat aan. Maar ik ben mij er terdege van bewust dat de situatie tussen mannen en vrouwen maar een deel van de ongelijkheid is. Want ook iemand die transgender is, een non-binaire identiteit heeft, of over een iets andere culturele achtergrond beschikt, zal je een waslijst aan verhalen kunnen vertellen. Ik kan me daar niet eens het begin van een voorstelling van maken. Er moeten wat dat betreft nog veel meer boeken geschreven worden. Maar ik kies hier voor het perspectief van mijn eigen ervaring.

In deze inleiding hoort nog een belangrijke opmerking, maar die lees je waarschijnlijk in het slotwoord, want je kent me nu een beetje.

Brandpunt

Op een dinsdagochtend rijden we naar Haarlem. Bij een bekend kledingmerk mogen wij, de verslaggevers van *Brandpunt*, nieuwe outfits uitzoeken. Styling is belangrijk in de televisiejournalistiek. Het is goed dat er aandacht voor is, want de kijker is nogal kritisch. Je kunt je maandenlang vastbijten in een onderwerp en grondig onderzoek doen, je moet er wel aan kunnen wennen dat een deel van de kijkers je reportage uiteindelijk beoordeelt op de kleur van je jas of de kraag van je blouse.

In Haarlem staan we in een ruime winkel, de hoeveelheid spijkerbroeken, winterjassen en leren jasjes is overweldigend. De verkoopster loopt collega Henk en mij tegemoet en heet ons welkom. ‘O...’ zegt ze, als ze mij ziet, ‘nou, loop maar even mee.’ Ze voert me langs zware truien en leren riemen. Op grote posters aan de muur kijken mannen op zeilboten met zonnebrillen en stoppelbaardjes me aan. Net naast de paskamers is een slecht verlichte nis. Er staat één rekje vrouwenkleding. ‘Kijkt u hier maar even,’ wijst ze. Wat er hangt is lomp

en groot, maar een bruinleren jasje past. Voor de vorm pas ik ook nog een winterjas uit de mannencollectie, maar ik verzuip erin. Aan het eind van de sessie ver trekt Henk met drie volle tassen die striemen in zijn vingers achterlaten, ik heb inmiddels uitgebreid mijn mail kunnen checken en krijg het leren jasje in een tasje mee.

Dat kleine kledingrek staat symbool voor de manier waarop vrouwen jarenlang onderdeel waren van ons programma. In die winkel vond ik dat kleine rekje weliswaar irritant, maar ik haalde mijn schouders op en ging over tot de orde van de dag en deed wat ik leuk vind: werken. Pas jaren later herkende ik de scène in Haarlem als een voorbeeld van een systematisch principe: Werken is voor De Man. De werkende wereld is ontworpen voor mannen. Het duurde jaren voor ik het doorkreeg, maar nu ik het eenmaal zie kan ik het niet meer *niet* zien.

★

Brandpunt, het programma waar ik van 2012 tot eind 2019 werkte, is het oudste actualiteitenprogramma van de Nederlandse tv. Het was eerder al te zien, van 1959 tot 1996. De verslaggevers van toen (Aad van den Heuvel, Ed van Westerloo, Ad Langebent) reisden de wereld over, bleven weken weg en kwamen terug met filmbanden waarop ze de stand van zaken in de wereld hadden vastgelegd. Het was hét televisieprogramma voor duiding en context van het nationale en internationale nieuws. In het tijdperk van ver vóór internet

geeft je dat automatisch macht en autoriteit. En journalisten die bij nacht en ontij in afgelegen of gevaarlijke gebieden werken, waren toen zonder uitzondering man. Op het succes van dat format heeft het programma 37 jaar bestaan, tot 1996. In 2012 herrees *Brandpunt* uit zijn as. De tijden waren veranderd, dus er was ook ruimte voor vrouwen. Maar het idee achter het programma, de rol die het in de samenleving speelde, werd niet fundamenteel herzien. Vrouwen werden gewoon de nieuwe jonge mannen, en de jonge mannen werden de nieuwe oude mannen.

★

En als het perspectief zo mannelijk is, heeft dat onherroepelijk gevolgen voor de inhoud van je werk, in elk geval voor mijn werk. Ik denk aan de keer dat ik de kans had om dr. Denis Mukwege te interviewen.

Dr. Mukwege is een gynaecoloog in Congo, en heel on-journalistiek gezegd, een held. De burgeroorlogen die Congo teisteren hebben van het land een droevige recordhouder gemaakt: het aanhoudende geweld wordt wereldwijd beschouwd als ‘het dodelijkste conflict sinds de Tweede Wereldoorlog’, en de regio waar Mukwege woont en werkt, Oost-Congo, staat bekend als het ‘verkrachtingscentrum van de wereld’. In een chaotische mix strijden het Congolese leger, milities en rebellen om de macht én om de toegang tot de rijkdom aan grondstoffen die het land bezit. Die grondstoffen zijn onmisbaar voor onze mobiele telefoons, dus de belangen zijn groot. Maar van die bodemschat-

ten profiteert het land zelf amper. En dan kampt Congo ook nog met de erfenis van het conflict tussen de Hutu's en de Tutsi's in de jaren negentig in buurland Rwanda. De gemene deler in die cocktail is het seksuele geweld tegen vrouwen. Vrouwen in dat gebied, oud, jong en héél jong, lopen een enorm grote kans slachtoffer te worden van brute verkrachtingen door Congolese soldaten, leden van grote rebellengroepen en/of juist kleine milities. Het systematisch verkrachten en met opzet beschadigen van vrouwen is onderdeel van de stelselmatige intimidatie van de bevolking plus de vernedering van de tegenstander en is een repressief machtsmiddel. Die gruwelijke praktijken treffen zelfs baby's.

In die dagelijkse omgeving voert Denis Mukwege hersteloperaties uit bij meisjes en vrouwen die slachtoffer zijn geworden van dit oorlogsgeweld. Daarnaast probeert hij ze in zijn kliniek ook hun waardigheid terug te geven. Voor zijn werk zou hij in 2018 de Nobelprijs voor de Vrede krijgen. Het is het verhaal van de achterkant van een oorlog, het laat de trauma's zien die tijdens zo'n conflict geboren worden, maar óók de hoop in die bange dagen. En het laat zien waartoe, naast het kwaad, de mens óók in staat is. Reden genoeg voor een reportage. Maar toen ik dit interview pitchte bij de eindredacteur van dienst, ving ik bot. Zijn gezicht werd een moeilijke frons. 'Mjah...' aarzelde hij, 'wel erg hoor, maar ik weet niet of we dit moeten doen. Zo'n onbekende man, ik voel 'm niet.' Hij voelde hem niet.

In de discussie die volgde met de eindredacteur zag

ik nog niet wat het probleem was. Mijn pitch-kwaliteiten, vast, maar ik zag nog niet dat zich hier óók de traditionele mannelijke blik op oorlog aftekende. Jarenlang was de traditie van oorlogsverslaggeving lekker duidelijk geweest. Er was de Ene Kant, de Andere Kant, een eventuele Derde Partij van invloed, en de motieven van hun strijd. Liefst daar dan verslag van doen met op de achtergrond ontploffende bommen en/of puinhopen, waardoor ook de verslaggever nog kan laten zien dat het hem niet aan moed ontbreekt. De ‘Ik voel ’m niet’ van de eindredacteur liet eigenlijk zien dat het moeilijk was om dit verhaal te labelen. Is dit een oorlogsverhaal? Is dit human interest, of erger: is dit een *vrouwenverhaal*?

De man in kwestie kan er zelf niet veel aan doen. De actualiteit jarenlang op die manier benaderen heeft er in Nederland voor gezorgd dat dit soort verhalen niet onder het traditionele kopje ‘oorlog’ valt en dan moeilijk te categoriseren is. Maar als je het belangrijk vindt dat er meer vrouwen bij je programma komen werken, kun je niet doen alsof er dan verder niets hoeft te veranderen. De wens en het doel om vrouwen bij het programma te betrekken en het te laten presenteren kan niet worden afgevinkt als ze binnen zijn. Dan moeten er meer keuzes gemaakt worden. Dan moet de blik op de wereld ook groter worden, want vanuit mannelijk perspectief zie je maar de helft. Ik had door dat hier iets niet klopte, maar kon het in dat gesprek niet benoemen. Zelfs als de afwijzing door mijn eindredacteur ook lag aan tien andere factoren, zat de mannelijke blik op de tv-verslaggeving ons hier in de weg.

Of zoals collega Esther verzucht: ‘De televisiejournalistiek is een soort voetbal. Bedacht door mannen en gespeeld door mannen. En je mag wel meedoen, maar we gaan natuurlijk niet de regels veranderen.’

Met die styling bij *Brandpunt* kwam het trouwens uiteindelijk meer dan goed. De hulp van de geweldige Hanna werd ingeroepen. Ze dacht met iedereen mee en adviseerde persoonlijk. En mij nam ze mee naar winkels waar de rekken gewoon volgingen met vrouwenkleding.